

A helyismereti könyvtárosok XII. országos tanácskozása

2005. július 13. és 15. között tartotta XII. országos tanácskozását a Helyismereti Könyvtárosok Szervezete. A nagyszabású, talán minden eddigi tanácskozásnál gazdagabb hozamú konferenciára közelesen visszatérünk. Egyelőre az összejövetel két parádés nagyelőadását, *Monostori Imrét és Bényei Miklósét* közöljük. Talán mondanunk is fölösleges, hogy mindkét előadás kiemelkedő nyeresége szakmánknak és szakirodalmunknak. Egyúttal arról is szeretnénk szólni, hogy a tanácskozás alkalmával került sor először a *Kertész Gyula emlékérem* átadására, és pedig Kertész Gyula özvegyének jelenlétében. A helyismereti könyvtárosok – talán nem túlzás a szó – friss keletű „Nobel-díját” először Bényei Miklós vehette át. Így mintegy hivatalos pecsét is került arra a megállapításra (e sorok írója többször is leszögezte), pontosabban szakmai köztudalomra, hogy a múlt században és a jelenlegi elején a legtöbbet helyismereti téren Bényei Miklós tett. Gratulálunk a kitüntetettnek, és örülünk, hogy állandó szerzőink között tarthatjuk számon. (VK)

Kortárs magyar írók, kortárs magyar alkotások és a könyvtár

A kiváló művelődésszociológus, Gereben Ferenc figyelmeztet bennünket arra, hogy a közismert latin szállóige, a „Habent sua fata libelli” (vagyis, hogy a könyveknek saját sorsuk van) – hiányos, csonka formában ment át a köztudatba. Ugyanis eredetileg a következőképpen hangzott: „Pro captu lectoris habent sua fata libelli”, vagyis: az olvasó „fejétől”, tehát az olvasó, a befogadó műveltségétől, habitusától, érzelmeitől, további cselekedeteitől stb. függ egy-egy mű, könyv, alkotás jövőbeli virtuális élete: helye, híre, értéke, érvénye. Gereben még hozzáfűzi ehhez, hogy a könyvek (olvasmányaink) sorsában voltaképpen „a mi sorsunk”, az olvasók sorsa tükröződik.¹ Előadásomban a kortárs magyar írók, a kortárs magyar alkotások, a tágabb értelemben felfogott irodalom és a közkönyvtárak igencsak bonyolult viszonyát e gondolatkör részeként igyekszem bemutatni. A tágabban értelmezett irodalmon azt értem, hogy nemcsak az úgynevezett „értékes szépirodalom” jelenlegi sorsát figyelem, hanem a szórakoztató, nemritkán álirodalom jelenlétét, szerepét is. Nem járhatok el másként, hiszen az átmenetek, az átfedések, az átjárások – akár még egy-egy életművön belül is – szinte reménytelenül összegabalyítják e fogalom tartalmát, különösen a közkönyvtári „tömegkultúra” mindennapos gyakorlatában.

Az „irodalom” e képlékeny fogalmának használatával ellentétben viszont me-
rev határt szabok a „kortárs magyar író” személyét illetően: a ma élőket sorolom
ide (függetlenül attól, hol élnek). Tudom, hogy léteznek más értelmezések is a
„kortárs” irodalom időbeli határait illetően, ám szociológiailag érvényes módon
ebben a szemléletben csak ezzel a látszólagos csonkolással van némi esély a
bennünket érdekítő összefüggések megragadására.

Egy következő előzetes megjegyzésként azt is érdemes rögzíteni, hogy a tárgya-
lásra kitűzött téma valójában *halmazt* képez, mégpedig olyan halmazt, amelynek fő
elemei (és ezek összefüggései) különböző megközelítési módokat, kutatási techni-
kákat kívánnak meg. Éspedig – legalább – a következő aspektusok érvényesítését.
1. Az irodalmi művek az olvasói ízlés szempontjából általában. 2. A „mértékadó”
szakmai irodalmi kánonok értékvilága. 3. Választási preferenciák az olvasóknál. 4.
Az irodalmi siker mibenléte. 5. A könyvtárba járók kölcsönzési szokásai, ízlésvilá-
ga. 6. A könyvtárosok és a kortárs magyar írók.

Az irodalmi művek az olvasói ízlés szempontjából általában

Tendenciáját tekintve bizvást elmondható, hogy az olvasói ízlésvilág Magyar-
országon folyamatosan romlik. Még hozzá radikálisan markáns formákat öltve. Az
utóbbi négy évtizedre vonatkoztatva Gereben Ferenc azt bizonyította, hogy
visszaszorultak a klasszikus, általában az értékes alkotások, és előtérbe nyomultak
„a könnyeden szórakoztató *lektúrák* és a nagy irodalom látszatát keltő *bestselle-
rek*”. A „legutóbb olvasott” könyvek összetétele a művek keltekezési ideje szerint
azt mutatja, hogy egyre jobban csökken a XIX. században írt művek – tehát a
klasszikusok – aránya, s előretörték a hozzánk közelebbi időben keletkezett, va-
lójában a kortárs olvasmányok (elsősorban regények). A magyar szerzők aránya
a nem magyar szerzőkkel szemben a hetvenes évek végétől a kilencvenes évek
végéig mintegy 20 százalékkal csökkent (ugyancsak a „legutóbbi olvasmányok”
listáján). Azaz: a magyar szerzőknél jobban érdekli a felnőtt magyar olvasókö-
zöniséget a nem magyar (főleg az amerikai, de legalább angol nevű) szerző. To-
vábbá: egyre nő a szórakoztató és az ismeretközlő irodalom aránya. Tehát erősö-
dik a *kommercializálódás* és a *praticizálódás*.² Egy másik kitűnő olvasásszocio-
lógus, Nagy Attila kutatásai és következtetései ugyanezt a trendet igazolják: a
globalizálódás kiváltotta (egyszeremind megkövetelte) gyakorlatiasabbá válást
(lásd: non fiction), másfelől az amerikai (és az ahhoz hasonló) kommersz előre-
törését. Miközben a magyar (beleértve a kortárs magyart is) alkotások népszerű-
sége folyamatosan és radikálisan csökken. (Nem függetlenül attól, hogy a demok-
rácia keretei között az irodalom funkciója is változott, hiszen a tudományos iro-
dalom és a publicisztika számára ma már gyakorlatilag mindent szabad: a nagy
társadalmi és politikai kérdések kiszorultak, kiszorulnak az irodalomból.)³

A „mértékadó” szakmai irodalmi kánonok értékvilága

Hogyan látja például az egyik kánonképző kritikus, líraszakértő, Keresztury
Tibor az egykor a magyar nemzeti érzületet leginkább reprezentáló magyar *köl-*

tészet átalakulását az utóbbi évtizedekben?⁴ Abból indul ki, hogy a hatvanas és hetvenes évek fordulójának táján még párhuzamosan és magas színvonalon létezett a „közösségközpontú”, „elhivatásos-küldetéses” líra (például Illyés Gyula, Nagy László, Juhász Ferenc), valamint egy másik, talán én-központúnak, nem-elkötelezettnek, nem valamely közösségnek felelős létköltészet (például Pilinszky János, Weöres Sándor). A hetvenes évek közepétől–végétől (Tandori Dezső fellépése után) az előbbi irányzat kezdett halványulni, majd el is halványodott, illetőleg követői, az újabb nemzedékek tagjai a nyolcvanas–kilencvenes években már csak másod-harmadvonalú szinten voltak képesek megnyilvánulni. A „valamely közösség nevében beszélés”, a „szereplő” kimerült – állítja Keresztury –, vezető képviselői (Csoóri Sándor, Kányádi Sándor, Buda Ferenc, Utassy József, Nagy Gáspár) nem tudtak igazán megújulni, a többiek pedig e nagyok epigonjává lettek. A legújabb magyar líra igazi értékeit a másik nagy vonulat újabb nemzedékei mutatták fel (például Petri György, Oravecz Imre, Tandori Dezső, Tolnai Ottó, Várady Szabolcs). Keresztury szerint ez a dominancia annak a belátása, hogy „a versírás nem kitüntetett alkalom, nem az élménykibeszélés ünnepi vagy drámai pillanata, hanem az elbizonytalanodás, a kétely, a visszavonulás gesztusaiból építkező reflektált önfelmutatás”. Egyébként – mondja továbbá Keresztury – az efféle hanghordozás vált jellegzetes vonulatokká, színekké, életérzésekké sok más jeles élő költőnk lírájában is (például Rába György, Vasadi Péter, Takács Zsuzsa, Marsall László, Tózsér Árpád, Bertók László.) Mondanunk sem kell, léteznek más értékeket a középpontba helyező vagy ugyanezt a problémát másként látó értékelések is az élő magyar líráról. Azt azonban látni lehet, hogy a fent bemutatott értékrend, kánon erősen tartja magát a honi kritikai és irodalomtudományi berkekben.

Amire persze fittyet hánynak – csaknem bármilyen értékrendre fittyet hánynak, *statistikai értelemben* persze – az olvasók, így a könyvtárból kölcsönző olvasók is. Verseskönyvet ugyanis alig-alig olvasnak. Néhány évvel ezelőtt a székesfehérvári megyei könyvtárban Arató Antalék négy év alatt szerzeményezett kortárs magyar költők 288 kötetének kölcsönzési gyakoriságát vizsgálták.⁵ A szóban forgó verseskönyveket összesen 319 olvasó kölcsönözte: a felnőtt beiratkozott olvasóknak mintegy 2 (kettő) százalékáa. Négyénél többször kölcsönözték e verseskötetek 5 százalékát, négy alkalommal a 2 százalékát, három alkalommal a 3 százalékát, kétszer a 14 százalékát. Egyszer kölcsönözték e 288 verseskönyv 36 százalékát és egyszer sem 40 százalékát. Tehát: csak *egyszer vagy egyszer sem* kölcsönözték a négy év alatt beszerzett kortárs magyar líra *76 százalékát*, míg legalább kétszer (vagy ennél többször) a 24 százalékát. És ebben a kölcsönzési folyamatban a beiratkozott olvasóknak mindössze 2 százaléka vett részt. Végletes állapot, nincs mit kommentálni.

Tudományosan megalapozott tanulmánykötetben tekintette át Olasz Sándor a kortárs magyar *regény* változatait a hatvanas-hetvenes évek fordulójától az ezredfordulóig.⁶ Szemléletes és meggyőző tipizálásai, rendszerezései szerint a hatvanas és hetvenes évek reprezentatív műveit a közösségi indíttatású, a „hatalom–erkölc–társadalom(történelem)” dimenziókban gondolkodó írói magatartás jellemezte. (Például Fejes Endre: *Rozsdatemető*; Cseres Tibor: *Hideg napok*; Sánta Ferenc: *Húsz óra*; Somogyi Tóth Sándor: *Próféta voltál, szívem*; Fekete Gyula: *Az orvos halála*; Gáll István: *A ménesgazda*; Szilágyi István: *Kő hull apadó kútba*;

Sütő András: *Anyám könnyű álmot ígér.*) De már a hetvenes évek végén megjelent a *Fancsikó és Pinta*, valamint a *Termelési regény*, azaz Esterházy Péter és sok jele annak, amit az ő munkássága hozott a magyar próza megújulásában. A nyolcvanas években új esztétikai irány vette kezdetét a magyar regény történetében: „az új beszédmódok és nyelvi magatartások” megjelenése és megszilárdulása a modern értékek mintegy kötelező kritériumaként. Az évtized „vezető” írói felülvizsgálták az irodalom elkötelezettségéről és válaszoló kényszeréről addig kialakult kánont, és megalapozták a *kérdező*, a *nyitottságra* épülő regénypoétikát. A szövegek egyértelműsége helyébe a szövegek pluralizmusa lépett, s a hatvanas–hetvenes éveket jellemző, a „hatalom–erkölcs–társadalom(történelem)” dimenziók helyett ezek az új regénytörékvések a világ töredékességében teljesebb, de mégis bizonytalanabb képét kívántak adni (például Esterházy Péter: *Bevezetés a szépirodalomba*; Nádas Péter: *Emlékiratok könyve*; Grendel Lajos: *Éleslövészet*; Lengyel Péter: *Cseréptörés*; Temesi Ferenc: *Por*; Szabó Magda: *Az ajtó*.) A kilencvenes éveket a magyar prózában a „posztmodern” uralja. Ennek a sokat emlegetett irányzatnak és alkotói módszernek lényeges elemei: a szabadon idézhetőség másoktól, a „mintha” cselekvés és az álarcoskodás. Itt természetes a „párhuzamos világok egyidejűsége”. „A posztmodernnek a puzzle szabályai szerint történő restaurátori munkája nem azt célozza, hogy pontosan idézze meg az eredetit, hanem hogy a megfelelések minél bővebb választékát nyújtsa.” Az e korszak (évtized) reprezentáns nagy regénye Esterházy Péter *Harmonia Caelestise* de valószínűleg (még? már?) más irányba mutat három ugyancsak ekkortájt íródott fontos regény: Bodor Ádám *Sinistra körzete*, Jókai Anna *Ne féljetejke* és Závada Pál regénye, a *Jadviga párnája*.

Választási preferenciák az olvasóknál

Gereben Ferenc nemrégiben megjelent összefoglaló, összegező tanulmányának⁷ reprezentatív vizsgálatai szerint – erre a jelenségre korábban már utaltunk – Magyarországon a „legutóbb olvasott” könyvek között a magyar szerzők aránya egy korábbi korszakbeli (1978-as vizsgálat) 58 százalékaról 2000-re 40-re esett vissza. Ugyancsak e tanulmányban szemlélhetjük, hogy a „legutóbbi olvasmányok” szerzői élmezőnye (a felnőtt olvasók körében) 2000-ben a következő volt. 1. Danielle Steel, 2. Robin Cook, 3. Lőrincz L. László (alias Leslie L. Lawrence), 4. Jókai Mór, 5. Moldova György, 6. Wilbur Smith, 7. Vavyan Fable (alias Molnár Éva), 8. Hedvig Courths-Mahler, 9. Dallos Sándor, 10. Stephen King. A *legkedvesebb* – magyar és nem magyar – írók Magyarországon 2000-ben a következők voltak: 1. Jókai Mór, 2. Robin Cook, 3. Moldova György, 4. Danielle Steel, 5. Mikszáth Kálmán, 6. Szilvási Lajos, 7. Petőfi Sándor, 8. Lőrincz L. László, 9. Gárdonyi Géza, 10. Berkesi András.

A legújabb könyves népszavazásféle, a „Nagy Könyv”-akció százas listáját böngészve – a kortárs magyar írók helyezéseire kíváncsian – azt láthatjuk, hogy 2005 tavaszán a megnevezhető 50 magyar *regény* közül 14 volt kortárs magyar. Ezek (cím szerinti ábécérendben) a következők. *A vörös oroslán* Szepes Máriaától, az *Abigél* Szabó Magdától, az *Állítsátok meg Terézanyut* Rácz Zsuzsától, az *Apák könyve* Vámos Miklóstól, *Az ajtó* Szabó Magdától, a *Für Elise* szintén Szabó

Magdától *Gergő és az álomfogók* Böszörményi Gyulától, a *Harmonia Caelestis* Esterházy Pétertől, a *Jadviga párnája* Závada Páltól, a *Ne féljetek* Jókai Annától, a *Pete Pite* Nógrádi Gábortól, a *Pokolbéli víg napjaim* Faludy Györgytől, a *Régimódi történet* Szabó Magdától és a *Sorstalanság* Kertész Imrétől. Tehát: az ötvenből tizennégy. És ebből négy Szabó Magda. (Aki – az *Abigéllal* – egyedül a kortárs magyar szerzők közül egy újabb szavazási körben a legjobb 12-be is bekerült.) Ez a lista jellegzetesen „spontán” népszerűségi lista, s mint ilyen, bizonyára néhány kérdést is fölvet. Látszik például, hogy erősen divergál még a megengedőbb típusú irodalmi kánonokkal is, ámde *sokkal jobb*, mint a jelenlegi olvasói ízlés általában. (Legalábbis a könyvtári kölcsönzéseket figyelembe véve.) Nagy volt a befolyásolási kényszer: szokatlan rábeszélő kampányokkal találkozhattunk a procedúra során. Érdemes megjegyezni azt is, hogy ez a „Nagy Könyv”-féle közvélemény-mozgósítás tudományos szempontból nem tekinthető hiteles eredménynek, ugyanis egy reprezentatív vizsgálatnak semmiféle feltétele nem volt biztosítva a szavazások során. Mindenesetre a mércegrága akció e fázisa lezajlott, a listák elkészültek, és hogy mit kezdhetünk az eredménnyel: az alábbiakban erről is gondolkodhatunk.

Az irodalmi siker mibenléte

Talán közelebb jutunk a *népszerűségi* mutatók okainak a megértéséhez, hogyha szemügyre vesszük ama motívumok láncolatát, amely motívumok mindig ott vannak a szavazók döntéseiben. Az irodalmi művek – de immáron le is egyszerűsíthetjük: a regények – sikerének a természetrajzával többen foglalkoztak már, de éppen a szóba jöhető számos kombináció szélessége, összetettsége miatt még nemigen sikerült a tökéletes megfejtés. Legutóbb a jeles irodalomkritikus, Elek Tibor szánta rá magát a titok megfejtésére (vagy inkább megközelítésére).⁸ Jellemző módon már dolgozata címébe is kérdőjelet tett – *Az irodalmi siker természetrajza(?)* –, azaz már eleve kételkedett abban, hogy valóban meg tudja rajzolni az irodalmi siker természetét.

Azt a jelenséget – törvényszerűséget? – már láttuk, hogy az irodalmi érték (lásd: irodalmi kánonok) és a népszerűség *nem esik egybe, de nem is mond teljesen ellent egymásnak*. (Lásd például Szabó Magda, Jókai Anna, Esterházy Péter, Závada Pál egyszerre rangos és – ugyanakkor – egyszerre népszerű regényeit.) Elek Tibor az említett tanulmányában hangsúlyozza, hogy az irodalmi siker végső soron több szálon, több oldalról is befolyásolható, sőt manipulálható. Ennek az a lényege – eredménye –, hogy a könyvvásárló, a könyvtárlátogató vagy a könyvekről egyszerűen csak megnyilatkozó egyén hajlamos arra, hogy saját (létező vagy még nem létező) élményeit a környezeté tényleges vagy várható véleménye szerint alakítsa. Efféle nyilvánvaló orientáló hatás maga a kritika, a kritikai közhangulat egy-egy mű kapcsán: a kritikai közélet iskoláinak, táborainak, klikkjeinek állásfoglalásai. Hosszabb folyamatot véve alapul e kritikákra és tudományos feldolgozásokra épül az irodalmi kánon (vagy kánonok). Erős befolyásoló hatással rendelkeznek a tömegművelés is, kiváltképpen ezek populáris változatai. Az irodalmi díjak, kitüntetések is befolyásolják a népszerűségi listákat (például Kertész Imre *Sorstalanság* című regényét). Fontos elem lehet a megfilmesítés (például Závada Pál: *Jadviga párnája*), a

„láttam a moziban”, „láttam a tévében” megerősítő, illetőleg figyelemfelkeltő hatása. Azt is tudomásul kell venni, hogy a könyv ma már pőre árucikk is, tehát a körülötte folytatott reklám elsősorban a minél nagyobb eladott példányszám érdekében működik. Ennek megfelelően a kiadók és a könyvterjesztő cégek sietnek nyilvánosságra hozni az eladott példányszámok alapján mért népszerűségi listáikat – egymással is vetekedve. Sokat nyom a latban az iskolai kötelező olvasmánynak kiválasztás ténye is: ily módon nagy tömegek szereznek tudomást egy-egy mű létezéséről (jobb esetben el is olvassák őket).

Bármennyire is manipulálható, befolyásolható azonban az irodalmi siker, a nagy népszerűség, a legfontosabb motiváló erő itt valószínűleg (azért csak valószínűleg, mert erre nézve nincsenek szociológiai érvényű reprezentatív vizsgálati eredmények), minden bizonnyal mégsem a külső manipuláció. Hanem *maga a mű*, leggyakrabban regény. A mezei olvasó ugyanis olvasás közben mégiscsak kettesben marad a könyvvel, és eldönti, hogy az éppen olvasott mű kiváló, jó, közepes vagy rossz. Vonzó-e a szabad idő olvasásra szánt részének az eltöltése szempontjából vagy nem. Kellemes, jó időtöltés-e, avagy sem? (Hasonló primér érzések övezik, hatják át a színes-képes pletykamagazinok olvasását a célközönség körében. A kíváncsiság könnyű, intellektuális erőkifejtéstől mentes kielégítése ez: olyan olvasmány, amely „szórakoztat”, „kikapcsol”. Nem egy esetben még izgalmat is nyújt.) Ez itt a kulcskérdés! Az, hogy alig várom az olvasás folytatását, vagy éppen ellenkezőleg: elég volt belőle, ezt a könyvet nem nyitom ki többet. Az esztétikailag is értékes irodalom akkor számíthat – önmaga és csakis önmaga erejéből megszerzett – népszerűségre, ha meg tud felelni az „olvasmányosság” nevezett kritérium számos részkövetelményének. Tehát nemcsak irodalmi értékei becsesek, de hagyja is magát befogadni. Ha könnyen érthető. Ha érdekes. Vagy legalábbis, ha – egy emeltebb olvasói szinten – az olvasás intellektuális erőfeszítéseinek fáradsalmát képes honorálni az adott irodalmi mű átélhetően hozzánk szóló szellemi íve, érzelmi sodrása, egzisztenciális sugallata. Ha minél jobban érezzük a *gazdagodás pozitív* és minél kevésbé az olvasás nehézségeinek (tán még gyötrelmeinek is) kellemetlen érzését.

Természetesen számos esetben lehetséges a „menlevél” a finom giccseknek, az alig észrevehető remekmű-utánzatoknak, a szemfényvesztően hű hamisítványoknak, a remekbe szabott iparosmunkáknak. De ezek miatt ne nagyon fájjon a fejünk. Az igazi értékeknek is támadnak rajongói. A becsülendő sznobok például mindig is éltetői voltak a művészeteknek. Ma is azok. Egyébként is hajlamosak vagyunk – ki jobban, ki kevésbé – *igazodni*. Például: az olvasás intellektuális erőfeszítése egy regény befogadási folyamatában nem jár együtt ugyan semmiféle pozitív érzéssel, ámde azt várja tőlünk „mértékadó” környezetünk, hogy tetszen a mű, hogy jól mondjunk róla, hogy rá „szavazzunk”. Ha mi is bele kívánunk tartozni ebbe a körbe (bizonyos értelemben elit körbe), akkor ezt meg is tesszük. (Mert ha nem tesszük meg: rontjuk a statisztikát!) És akkor még föl sem tettünk egy kézenfekvő kérdést: vajon mindenki végigolvasta-e a regényt, amelyről így-úgy nyilatkozik, avagy csak részleteket ismer belőle? Továbbá: a könyvet vásárló vagy a könyvet könyvtárból kölcsönző olvasó el is olvassa a művet, avagy csak fölteszi a polcra, illetve – esetleg beleolvassa – visszaszállítja a könyvtárba?

A *titkok* tehát – sok-sok finom árnyalatban – mindig ott ragadnak mindenféle népszerűségi listán; nyomaikkal, rejtett hatásaikkal mindig számolni kell.

A könyvtárba járók kölcsönzési szokásai, ízlésvilága

Mielőtt eljutnánk központi témánk legtanulságosabb – és talán a legérdeke-
sebb – szakaszához, lássuk csak, hogy – mennyiségi mutatók alapján – milyen
választékot kínálnak a kiadók a kortárs magyar irodalomból a könyvtáraknak. Az
Új Könyvek című könyvtári tájékoztató leírásai alapján az e típusú könyvek cím
szerinti száma három évre visszamenőleg a következő volt.⁹ 2002-ben 935, 2003-
ban 1059, 2004-ben 943. E három évben *évente átlagosan* 979 művet alkotott a
magyar íróársadalom. Hatalmas mennyiség ez, irreálisan felduzzasztva, minősé-
gileg lerontva, mondhatjuk így is: lerongyolódva. Már ami e művek számottevő
részének szellemi és irodalmi értékeit illeti. Azt nem tudjuk pontosan, hogy a
magyar könyvtárak hány címet vásároltak meg ebből a rendkívül heterogén kíná-
latból; tájékoztatásul annyit mindenesetre megemlíthetek, hogy a mi megyei
könyvtárunk ebből az évente átlagosan 979 műből (ugyancsak évente átlagosan)
500-at vásárolt meg – durván tehát a felét. (Zárójelben: az egyik szemem nevet,
a másik már nem annyira: módunkban állt megvásárolni ezt a nem csekély számú
kortárs magyar művet évről-évre, ámde, mi lesz a sorsa ezeknek a könyveknek?)
Bizonyos továbbá, hogy a városi könyvtárak ennél jóval kevesebb kortárs magyar
szerzőt, illetve művet szereznek be (a minőségi szempontokról nincsen tudomá-
som), az ennél is kisebb könyvtárak pedig alig-alig vagy egyáltalán nem.

És most érkezünk el a témánk szempontjából legizgalmasabb fejleményhez:
kik a legnépszerűbb kortárs magyar írók a *könyvtári kölcsönzések* tükrében?

2005 tavaszán a Könyvtári Intézet kérésére megyei és városi könyvtárak regisztrá-
lárták egy hónapon keresztül (március 10-étől április 10-éig) a kölcsönzött kortárs
magyar írók neveit és kölcsönzött műveik címét. Kérésemre én is megkaptam az
egyik könyvtárak (szám szerint 38) regisztrációs íveit¹⁰, munkatársaim pedig ösz-
szesítették és sorrendbe rakták a kölcsönzött szerzők neveit, illetve a kölcsönzött
kötetek példányszámait¹¹. A végeredmény szerint ez idő – tehát egy hónap – alatt e
38 megyei, illetve városi könyvtárban összesen 1546 kortárs magyar szerzőtől
14 273 példányt kölcsönöztek. (Azt nem lehet tudni, hogy az összkölcsönzésen
vagy a kölcsönzött irodalmi, illetőleg magyar irodalmi művek összességén belül
milyen arányt jelent ez a számadat.) Persze kétséges, hogy az e könyveket kölcsön-
ző olvasók számos esetben tudták-e, hogy kortárs magyar szerzőt visznek haza.
Ugyanis az adathalmazok összesítése és rendezése nyomán kiderült, hogy az „élen”
végzett 40 szerző közül legalább 10 – tehát a „toplista” negyede – írói álnevet, sőt
álneveket (is) használ (például Leslie L. Lawrence, Vavyan Fable, Evelyn Marsh,
Margaret Moore, Leslie Valley). Ezek az angol álnevek a kilencvenes években let-
tek jól bevált kiadói fogássá: hadd higgye a jámbor olvasó, hogy amerikai szerel-
mes-kaland- stb. regényt tart a kezében. Hiszen – korábban láthattuk – az ameri-
kanizáció és a kommersz előretörése jó esélyt adott és ad ma is az ily módon címké-
zett portékák profittermelő képességére. Mindezek ellenére sem mondhatjuk azt,
hogy – a fenti álnevek sorrendjében – Lőrincz L. László, Molnár Éva, Mocsári
Erika, Erdélyi Margit vagy Garamvölgyi László nem kortárs magyar író. Olyan
amilyen, de tagadhatatlan, hogy kortársnak kortárs és írónak is író. Mivelhogy
könyvei jelennek meg, tehát ír. Nem óhajtjuk firtatni, hogy a (viszonylag) leggyak-
rabban kölcsönzött kortárs magyar írók közül név szerint kik és mennyiben tartoz-
nak a több száz éves magyar irodalom legújabb értékes hajtásai közé. Azt az elvet

követtük – némileg kettős lelkülettel –, hogy akit az adatszolgáltató könyvtárosok kortárs magyar írónak jegyeztek fel, azt mi is annak tekintettük. (Ezért is volt szükség arra, hogy az irodalom fogalmat tágasan értelmezzük.)

A mindezek után – gondolom – várva-várt népszerűségi lista a szóban forgó megyei és városi könyvtárakból kölcsönzött kortárs magyar szerzők művei alapján a következő. Jó magasan – szinte holtversenyben – az első és a második helyen Lőrincz L. László (850 kölcsönzött példány) és Nemere István – álneveivel együtt – (843) áll. (Az összes regisztrált kölcsönzéseknél – 14 273 példány – ezek a példányszámok a 6-6 százalékát jelentik.) Harmadik helyezett a sok álnevű Radnai Gáborné (605). Negyedik Moldova György (478). Szabó Magda írói kvalitásait – e sajátos összefüggésrendszerben – az is jelzi, hogy meg tudta szerezni az 5. helyet (435 kölcsönzött példánnyal). A 6. és a 7. helyre (szinte holtversenyben) Molnár Éva és Mocsári Erika (illetőleg az ő írói álneveik) kerültek. (349, illetve 339 kölcsönzött példány.) 8. Kertész Imre (334), 9. Vámos Miklós (250), 10. Csukás István (240), 11. Esterházy Péter (224 [erős a gyanúnk, hogy ő itt a kakukktójás]), 12. Nógrádi Gábor (210), 13. Závada Pál (196), 14. Bálint Ágnes (180), 15. Szepes Mária (179), 16. Jókai Anna (176), 17. Lázár Ervin (176), 18. Marék Veronika (162), majd 20. Kányádi Sándor (135), 23. Sütő András (122), 27. Nádas Péter (97), 31. Faludy György (68), 37. Polcz Alaine (52), 40. Spiró György (50). Persze ebben az *élmezőnyben* ott vannak a következők is: Kárpáti Ágnes, Erdélyi Margit, Sohoynai Edit, Bahay Bernadette, Vujity Tvrtko, Tőke Péter, G. Szabó Judit, Nemes István, Rácz Zsuzsa, Sáringer Károly – és mások. Nevesek és névtelenek tehát, írók és álírók, a magyar irodalmat gazdagítók és csak az álirodalmat szaporítók egyaránt, jól összekeveredve. Nagy többségükben nőírók, ifjúsági (témájú) írók és kalandos-szerelmes regények szerzői. Az is rögzítendő tünet, hogy a kortárs magyar irodalom számos „nagy neve” (először a prózaírókat számolva össze) a fenti *élmezőnytől* messze leszakadva található (például Konrád György, Parti Nagy Lajos, Garaczi László, Temesi Ferenc, Bodor Ádám, Fejes Endre, Krasznahorkai László, Sánta Ferenc, Kertész Ákos, Szilágyi István, Kukorelly Endre, Szakonyi Károly, Hernádi Gyula, Sándor Iván, Fekete Gyula, Grendel Lajos). Ezeket a nagy nevű kortárs magyar írókat csak ritkán vagy alig-alig kölcsönözték. Még rosszabbul jártak a jeles kortárs magyar költők: Csoóri Sándort, Bertók Lászlót, Juhász Ferencet, Oravecz Imrét, Határ Győzöt, Nagy Gáspárt, Buda Ferencet, Bella Istvánt – valamennyien az élő magyar líra élvonalába tartoznak – már csak 24-szer (Csoórit, talán elsősorban az esszéketei miatt), illetve Bella Istvánt 5-ször kölcsönözték¹². Az összesen 14 273 kölcsönzött példány között! Tanulságos szemlélni hogy a divergencia (ha úgy tetszik: kontraszelekció) a valamiért népszerű, illetve az „értékes szépirodalom” között – a nagy számok törvénye alapján jól látható – itt, a kölcsönzők által nem preferált, illetve alig észrevett írók körében még nyomasztóbb, mint a lista első felében. (Az értékes irodalom nagyobb számban és nagyobb arányban kerül a lenti zónákba, mint a fentibe.)

A könyvtárosok és a kortárs magyar írók

Befejezésképpen a dolgozatomban bemutatni és némileg elemezni is próbáltam témakör megközelítésének utolsó aspektusaként vessünk egy pillantást azokra a

válaszokra, amelyeket megyei és városi könyvtáros kollégáknak körkérdésként (és –kérésként) tettem föl 2005 júniusában. (Ez a megkérdezetti kör nem azonos a Könyvtári Intézettel.) A kérdés a következőképpen hangzott: „2002 januárjától az idei könyvhéig bezárólag mely magyar írók szerepeltek a könyvtárakban?” (Látható, hogy a korábban bemutatott kölcsönzési statisztikákban jelen lévő tágabban értelmezett „író” fogalmat használtuk most is. Tehát ezúttal is az adatszolgáltató könyvtárosok döntöttek az íróság mibenlétéről.) A nyolcvan megkérdezett könyvtártól összesen 45 lista érkezett. (Hálás köszönetet mondok itt is a segítőkész együttműködőknek.) A szóban forgó három és fél év alatt ebben a 45 könyvtárban összesen 530 *írói szereplés* zajlott le. Könyvtáranként a legkevesebb nulla, a legtöbb 36 volt. Egy évre számítva és átlagolva ez a statisztika három-négy írói szereplést jelent egy-egy megyei és városi könyvtárban¹³. Annyi talán megjegyezhető, hogy ez az esetszám inkább kevés mint sok. Mennyiségileg legalábbis. Ami a tartalmat illeti, azt kell mondanunk, hogy a kapott listákon szereplő írók névsora rangra, súlyra és a helyi, lokális értékeket (és álértékeket) nézve oly nagymértékben heterogén, oly nagy az adatszóródás, hogy itt „minőséget” mérni – statisztikai érvényességgel – nem volt lehetséges. Ennek ellenére azonban megragadhatók bizonyos tendenciák, vannak leírható színek, szokások, megfogalmazhatók általános érvényű észrevételek a könyvtárak és a kortárs magyar irodalom eme kitüntetetten személyes oldaláról. Először is az látszik, hogy közkönyvtárainknak e téren is vannak egyéni stratégiáik. (Nyilván a speciális lehetőségeiktől és a könyvtárosok alkatától függően.) Például: vagy rendszeresen sok író-olvasó találkozót (egyéb írói szereplést) rendeznek vagy rendszeresen keveset, vagy éppen egyet sem. Ebben a kialakított saját gyakorlatban meglehetősen következetesek. Másik jellemző vonása ezeknek a rendezvényeknek, hogy számos könyvtárban dominál, azaz túlsúlyban van a helyi vagy onnan elszármazott szerzők szerepeltetése. Függetlenül attól, hogy neves, jó írók-e, avagy névtelen, netán csak a helyiek által ismert műkedvelők. (Itt is kényszerű megközelítés a kortárs magyar író fogalmának a legtágabb értelmezése: kortárs, aki él, író, aki ír.) Továbbá: a könyvtárosok szeretik – érthető módon – a már bevált neveket: se szeri se száma az egy-egy helyre többször, sőt rendszeresen visszatérő íróknak. Jellemző az is, hogy a „nagy nevek” inkább a megyei könyvtárakban fordulnak meg (nyilván itt nagyobb honoráriumot kapnak); van azonban néhány utazó sztáíró, akik az ország számos (kis túlzással: valamennyi) megyéjében megfordultak, megfordulnak.

Feltűnő jó néhány városi könyvtár meglepő igényessége, de ugyancsak feltűnő némely könyvtár konzekvens igénytelensége. Az összkép tehát bonyolult és vegyes – mondhatnánk. Mindazonáltal a választástakat tanulmányozva és a hozzá fűzött kommentárokat olvasgatva megkaptam egy hangulat; igazolódni látszott sokéves tapasztalatom: a könyvtárosok szeretik és becsülik a könyvek íróit. A szakmai reklámlehetőségeken messze túlmenően. Talán néha érdemtelenül is. Pedig íróvendéget fogadni kockázatos dolog. A megjelenő közönség nagysága kiszámíthatatlan, az előkészületi macera nagy, a fenntartó szeme éles. A nagy író nagy feszültség, a kisebb író kisebb feszültség a könyvtáros számára. (S akkor még nem is szóltam az anyagiakról.) Feszültség és kockázat mindenütt. Ez is része a mai magyar közkönyvtárak világának, miként része a könyvtárosok lelkiállapotának is.

A legtöbb könyvtáros ugyanakkor azt is tudja, hogy muszáj kockáztatni és muszáj elviselni a feszültségeket. Akárcsak hajózni – a latinok szerint.

És hogy el ne felejtődjék, záró tételként valamennyiünk számára újólaj felidézem ama bizonyos másik latin szállóige teljes alakját: „Pro captu lectoris habent sua fata libelli.” Ami tehát azt sugallja a számunkra, hogy az olvasói (és a könyvtárosi) közegetől, a könyvek körül és a könyvek által élők magatartásától, szerepvállalásaitól függ, ezeken múlik a könyvek élete. S nem kis mértékben – éppen a könyvek által – a kultúra egészének az élete is.

JEGYZETEK

- 1 Gereben Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtár-szociológiai adatok tükrében. Bp., 1998. Országos Széchényi Könyvtár, 89. p.
- 2 I. m. 96-127. p.
- 3 Nagy Attila: Modernizáció: globalizáció, amerikanizáció? Változási tendenciák a hazai olvasási és könyvtárhasználati szokásokban. = Könyvtári Figyelő, 1997. 3. sz. 476–484. p. Lásd még: Ellenszélben. Kerekasztal-beszélgetés olvasáskultúránk jelenéről és kilátásairól. = Magyar Nemzet, 2002. nov. 16. Magazin, 30–31. p.
- 4 Keresztury Tibor: Kételyek kora. Tanulmányok a kortárs magyar irodalomról. Bp., 2002. Magvető, 27–43. és 357–373. p.
- 5 Arató Antal: Adatok a kortárs magyar szerzők olvasottságáról. = Könyvtári Levelezőlap, 1998. 10. sz. 6–8. p.
- 6 Olasz Sándor: Mai magyar regények. Poétikai változatok fél évszázad regényirodalmában. Bp., 2003. Nemzeti Tankönyvkiadó, 51-62., 121–125. és 167–169. p.
- 7 Gereben Ferenc: Olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon. In: Könyvtárosok kézikönyve. IV. köt. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Bp., 2002. Osiris, 32–34. p.
- 8 Elek Tibor: Az irodalmi siker természetrajza. = Új Forrás, 2003. 8. sz. 90–97. p.
- 9 Kelecsényi Péterné. a József Attila Megyei Könyvtár munkatársának adatfeldolgozását ezúton is megköszönöm.
- 10 Köszönöm Dippold Péter és Amberg Eszter, továbbá a közreműködő könyvtárigazgatók szíves segítségét.
- 11 A munkacsoport tagjai voltak: Búzer Károlyné, Kantó Erika, Kelecsényi Péterné. Pap Zsuzsanna, Takács Anna.
- 12 Az összesített adatok listájának 1. oldala a következő.

Szerző	Példány	Százalék	Szerző	Példány	Százalék
1 Lőrincz L. László	850	5,96	29 Szabó Judit, G.	73	0,51
2 Nemere István	843	5,91	30 Nemes István	70	0,49
3 Radnai Gáborné	605	4,24	31 Faludy György	68	0,48
4 Moldova György	478	3,35	32 Rác Zsuzsa	66	0,46
5 Szabó Magda	435	3,05	33 Garamvölgyi László	58	0,41

Szerző	Példány	Százalék	Szerző	Példány	Százalék
6 Molnár Éva	349	2,45	34 Békés Pál	57	0,40
7 Mocsári Erika	339	2,38	35 Müller Péter	55	0,39
8 Kertész Imre	334	2,34	36 Darvasi László	52	0,36
9 Vámos Miklós	250	1,75	37 Polcz Alaine	52	0,36
10 Czukás István	240	1,68	38 Sáringer Károly	51	0,36
11 Esterházy Péter	224	1,57	39 Fésűs Éva	50	0,35
12 Nógrádi Gábor	210	1,47	40 Spiró György	50	0,35
13 Závada Pál	196	1,37	41 Popper Péter	48	0,34
14 Bálint Ágnes	180	1,26	42 Vágó Csaba	48	0,34
15 Szepes Mária	179	1,25	43 Bareza Katalin	46	0,32
16 Jókai Anna	176	1,23	44 Varró Dániel	46	0,32
17 Lázár Ervin	176	1,23	45 Szélesi Sándor	45	0,32
18 Marék Veronika	162	1,14	46 Kristóf Attila	43	0,30
19 Kárpáti Ágnes	142	0,99	47 Farkasházy Tivadar	42	0,29
20 Kányádi Sándor	135	0,95	48 Kulcsár Ildikó, V.	42	0,29
21 Erdélyi Margit	133	0,93	49 Varga Katalin	42	0,29
22 Sohonyai Edit	133	0,93	50 Karinthy Márton	41	0,29
23 Sütő András	122	0,85	51 Rónaszegi Miklós	41	0,29
24 Vujity Tvrtko	118	0,83	52 Gyurkovics Tibor	39	0,27
25 Babay Bernadette	109	0,76	53 Schäffer Erzsébet	39	0,27
26 Tőke Péter	103	0,72	54 Lovas Ágnes, R.	38	0,27
27 Nádas Péter	97	0,68	55 Gyárfás Endre	35	0,25
28 Böszörményi Gyula	89	0,62			

13 Az adatok összegyűjtésében és értékelésében Nagy Gáborné volt segítségemre. Úgy-szintén köszönöm Takács Anna és Kelecsényi Péterné ellenőrző olvasását.

Monostori Imre